

Geçiş döwründe Garaşsyz Gyrgyzystanyň syýasy ugry

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Geçiş döwründe Garaşsyz Gyrgyzystanyň syýasy ugry BAĞIMSIZ KIRGIZISTAN: GEÇİŞ POLİTİKALARI

Bağımsızlygyn ilan edilmesinden birkaç hafta sonra, Cumhurbaşkanı Askar Akayev ülkesine hitaben şöyle diyordu: “Benim için en önemli konu, barışın nasıl korunacağı ve ulusal ittifakın nasıl sağlanacağıdır. Ben kendimi asla sadece Kırgızların cumhurbaşkanı olarak görmedim. Cumhuriyet sınırları içerisinde yaşayan tüm insanların çıkarlarını savunuyorum. Ve bu pek de kolay değil...”[1] Kırgız Cumhuriyeti bağımsızlığını barışçı bir şekilde kazanmıştı, ancak gelecekteki siyasi, ekonomik ve uluslararası alandaki kalkınması açısından büyük belirsizlikler bulunmaktaydı. Birçok yabancı gözlemci Kırgızistan’ın, güçlü devlet kuruluşları, siyasi partileri ya da rekabetçi bir siyaset geleneği olmadığından dolayı, farklı etnik ve siyasi gruplar arasındaki çekişmenin baskısı altında, komşusu Afganistan gibi istikrarsızlıklar yaşayacağına ve hatta yıkılacağına inanmaktaydı. Bazı gözlemciler de Kırgızistan’ın diğer Orta Asya cumhuriyetlerinin ekonomilerinden ayrılamayan çok zayıf bir ulusal ekonomiye sahip olduğunu ve bağımsız bir ekonomik varlık olarak devam edemeyeceğini belirtmekteydi. Öte yandan, Kırgız halkının ulusal bir ülküden yoksun olduğu ve Sovyet ulus-devlet sınırlamasının suni bir teşekkülü olarak Kırgızistan’ın karmaşık etnik bileşimi, derin bölgesel bölünmeler ve güçlü komşuların mevcudiyeti sebebiyle yaşayamayacağı yönünde bir inanç hakimdi.

Yeni Kırgızistan’ın Ekim 1990’daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Komünist Parti’nin yenilgiye uğramasından sonra, bağımsızlık ilan edilmeden önce kurulan hükümet bu güçlüklerin farkındaydı. Bu hükümet, demokrasinin deneme sürecinde fikir

birliği tesis edici bir yaklaşım ile piyasaya yönelik reformlar açısından köklü bir yaklaşımı birleştiren bir politika oluşturmaya çalıştı. Bunun yanında, Kırgızistan vatandaşlarının yurttaşlık kimlikleri üzerinde yoğunlaşan, Kırgızları ve ülkedeki diğer etnik grupları tek bir ulus çatısı altında toplayan, bu grupların çıkarlarını ulusal diriliş ve refah doğrultusunda birleştiren ve ulusal kimliği gclendiren bir devlet milliyetçiliği oluşturmaya da çalıştı.

Demokrasi Deneyimi

Bağımsızlığını yeni kazanan Kırgız Cumhuriyeti'nin ilk aşamaları arasında geniş çaplı siyasi reformların uygulanmaya başlanması ve bağımsız devletin siyasi kurumlarının kurulması bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde, kaçınılmaz olarak, Sovyet tarzı tek partili siyasi sistemin yıkılması, egemen devlet kurumlarının kurulması, yeni bir anayasanın hazırlanması ve Jogorku Keneş (Meclisin st kanadı) ve Cumhurbaşkanlığı'nın gücünün meşruiyetinin oluşturulması ve Gregory Gleason'un tabiriyle "Avrupa tarzı demokratik kurumların geliştirilmesi yönündeki arayışlar"[2] da bulunmaktadır. Ancak herşeyden daha önemlisi, Tacikistan'dakine benzer bir sivil savaşın önlenmesi ve Cumhuriyet'in gelecekte kalkınmasına yönelik ulusal bir fikir birliğinin tesis edilmesi için çeşitli siyasi partiler ve milliyetçi hareketler arasında bir siyasi dengenin kurulması doğrultusunda bir ihtiyaç mevcuttu.

Bağımsızlığın arifesinde bazı temeller zaten atılmış durumdaydı. Kırgızistan yönetimi, henüz 1990 yılında, E.Huskey'in belirttiği şekliyle "seçkinler arasında fay hatları ortaya çıktıkça, Cumhuriyet de ciddi çatlaklara"maruz kalmıştı.[3] Hükümet, KKP'nin (Kırgızistan Komünist Partisi) egemen konumunu kesin ve açık bir şekilde ifade eden bir maddeyi anayasadan çıkardı. Bunun yerine Kamu Teşkilatları Kanunu'nu kabul etti. Ekim 1990'daki anayasa değişikliklerinin ardından, Kırgız Parlamentosu Jogorku Keneş cumhurbaşkanlık makamını kabul etti. Cumhurbaşkanı ilk olarak parlamento yeleri tarafından seçilecekti. KKP'nin adayı Apsamat

Masaliyev'in ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmek için umutları, karar için gerekli çoğunluğu elde edemediği için gerçekleşemedi. Seçimlerin ilk birkaç turundan sonra, demokratik, çoğulcu bir toplumun ve liberal demokratik çok partili bir siyasi sistemin tesis edilmesi üzerinde yoğunlaşan Kırgızistan Bilimler Akademisi'nin eski başkanı Dr. Askar Akayev, Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı seçildi.

Cumhurbaşkanının yetkinliği hususundaki ilk sert sınav, Ağustos 1991'de Moskova'daki Gorbaçov karşıtı askeri ayaklanma girişiminin Kırgız Cumhurbaşkanı ve demokratik partiler ile KKP'yi karşı kaşıya getiren çarpıcı olaydır. Demokrasi karşıtı güçleri destekleyen Kırgızistan Komünist Partisi yasaklanmış ve mallarına el konulmuştur (KKP, 1993 yılında B. Amanbayev'in yeni ve ılımlı liderliği altında yeniden ortaya çıkmıştır) ve Kırgızistan SSCB'den bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığın arifesinde ve ilk yıllarında birkaç siyasi parti ve bağımsız basın örgütü kurulmuş ve bu şekilde Kırgızistan Orta Asya bölgesindeki en serbest siyasi ortamlarından birini tesis etmiştir. Bu çabalar Cumhuriyet'e "Demokrasi Adası" unvanını kazandırmıştır; Batılı ülkelerden ve uluslararası örgütlerden milyonlarca dolarlık dış yardım sağlamıştır.

5 Mayıs 1993 tarihinde, Kırgızistan daha sonraki siyasi geçiş süreci için bir yasal çerçeve sağlayan ilk Sovyet sonrası anayasasını kabul etti. Yeni Kırgızistan'ın anayasası yasama, yürütme ve yargı arasındaki güçler ayrılığını vurguladığından günümüzün Batılı liberal demokrasilerinin anayasal düşüncelerini ihtiva ediyordu. Bazı Baltık devletlerinin aksine, Kırgızistan dil, din ve etnik köken esasında ayrımcılık yapmaksızın Cumhuriyet'teki tüm insanların vatandaşlık ve siyasi haklarını güvence altına almıştı. Anayasa, cumhurbaşkanına çok büyük bir yetki veriyordu ancak parlamento da cumhurbaşkanının yetkisini kontrol edecek ve dengeleyecek bir mekanizma sağlıyordu. Anayasaya göre cumhurbaşkanı devletin başkanıdır ve başbakanı ve Anayasa Mahkemesi üyelerini atama yetkisine sahiptir (Parlamentonun onayı ile). Ayrıca yeni yasalar çıkarma ve Jogorku Keneş'in kararlarını veto etme hakkına da sahiptir. Bununla birlikte,

Jogorku Keneş gücünü korumaktadır; devletin bütçesi ve uluslararası anlaşmaların onayı gibi hususlarda son söz hakkına sahiptir ve cumhurbaşkanının kararlarını geri çevirebilme yetkisine sahiptir.[4]

Bir sonraki aşama olarak, Cumhurbaşkanı'nın Ekim 1994'te yayınladığı bir kararname ile Sovyet tarzı tek odalı 350 sandalyeli Jogorku Keneş bırakılmıştır ve bu karar anayasal bir krize ve muhalefetin sert eleştirilerine yol açmıştır. Bu kararının sebebi olarak, hükümetin köklü ekonomik reformları uygulamasına yardımcı olacağı ve Akayev'in ifade ettiği şekliyle "halkın geleneği ve kültürü"nü yansıtacağı düşüncesi öne sürülmüştür.[5] 6 Aralık 1994 tarihinde Cumhurbaşkanı anayasada değişiklikler yapılmasını ve eski tek odalı Jogorku Keneş'in yeni, iki odalı bir Jogorku Keneş ile değiştirilmesini önermiştir. Yeni parlamentonun 35 sandalyeli El Okuldor Jyiny (Yasama Meclisi) ve 70 sandalyeli Myizam Chygaruu Jyinyden (Halkın Temsilcileri Meclisi)'den oluşması önerilmiştir.

Parlamento seçimleri 9 Şubat 1995 tarihinde gerçekleştirilmiş ve 105 sandalye için yaklaşık 40 parti ve örgütü temsilen toplam 1021 adayın katıldığı oldukça çekişmeli bir seçim yaşanmıştır. En fazla koltuğu Sosyal Demokrat Parti kazanmıştır ve onu Asaba, Kırgızistan Birliği, Erkin (Özgür) Kırgızistan, Ata-Meken (Ana Vatan) Partisi, Kırgızistan Komünist Partisi ve Cumhuriyetçi Parti izlemiştir.

Aynı yıl, Akayev başlangıçta 1996 yılında yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçiminin öne alınması çağrısında bulunmuştur. Bu, ilk çok adaylı cumhurbaşkanlığı seçimi olmuştur (1991'deki seçimde Akayev tek adaydı) ve Merkezi Seçim Kurulu'na muhalefetten dolayı sadece iki aday kaydını yaptırmıştır: Apsamat Masaliyev ve Medetkan Şerimkulov. Ülkedeki kötüleşen ekonomik durum Akayev'i, programında önemle üzerinde durduğu hususları değiştirmeye ve ekonomik reformların daha da yoğunlaştırılmasının önemini altını çizmeye zorlamıştır. Sadece köklü ekonomik reformların, geniş çaplı bir özelleştirmenin ve Dünya Bankası ile IMF'nin tavsiye ettiği yapısal düzenlemelerin bu küçük dağlık ülkeyi kendi

tabiriyle "Asya'nın İsviçresi"ne dönüşmesini sağlayabileceğini savunmuştur.[6] Bazı milliyetçi partilerin ve Jogorku Keneş'in bazı üyelerinin karşı çıkmasına rağmen, Rusçayı resmi dil haline getirerek etnik azınlıklara da hitap etmiştir (Daha önce Kırgızca devletin resmi dili durumundaydı).

Bu arada, cumhurbaşkanlığının diğer iki adayı, Akayev'in politikasını sol bir yaklaşımla eleştiriyordu. Masaliyev Komünist Parti'yi temsil ediyordu ve Sovyet döneminin değerleri ve başarıları üzerinde durarak özelleştirilmenin yeniden gözden geçirilmesini ve ekonomide devlet kontrolüne dönülmesini savunuyordu. Diğer cumhurbaşkanlığı adayı Şerimkulov ise ekonomik reformların daha da ilerletilmesinin, sosyal güvencelerin korunmasının, vergilerin düşürülmesinin ve topluma yönelik politikaların geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulayan bir siyasi program öne sürüyordu. Seçim programının hatırı sayılır bir kısmını Cumhurbaşkanı Akayev'in ekonomik ve sosyal politikalarının eleştirisi üzerine kurmuştu.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri 24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirildi ve yüksek bir katılım oranı sağlandı: Seçmenlerin %81,1'i seçimlere katıldı. Cumhurbaşkanı Akayev oyların %71,6'sını alarak seçimi kazandı. KKP'nin adayı Masaliyev oyların %24,4'ünü, Medetkan Şerimkulov da %1,7'sini aldı.

1995 seçimlerini takip eden yıllar, ekonomik sıkıntılar devam ettiğinden, siyasi ortam yıprandığından ve yolsuzluk ve kötü yönetim suçlamaları Akayev ve hükümetin peşini bırakmadığından bağımsız Kırgızistan'ın en zor yılları oldu. 2000 yılındaki parlamento seçimleri, Cumhurbaşkanı ve hükümetin politikalarına halkın verdiği desteğin ölçülmesi açısından önemli bir vesile haline geldi. Cumhurbaşkanı'nı destekleyen siyasi partiler, geniş çaplı siyasi ve ekonomik değişikliklerin ve ekonomik istikrarın sağlanmasındaki başarıların altını çizerek Jogorku Keneş'teki mevcudiyetlerini güçlendirmeyi umuyorlardı. Bu arada, muhalefet de düşen yaşam standartlarının yol açtığı genel memnuniyetsizlikten ve derinleşen bölgesel eşitsizlikten faydalanarak çok sayıdaki küçük partiyi bir araya getirip 2000 sonbaharındaki

cumhurbaşkanlığı seçimi için siyasi bir taban oluşturmayı umuyordu. 45 sandalyeli El Okuldor Jyiyiny için toplam 230 aday, 45 sandalyeli Myizam Chygaruu Jyiyiny için de 186 aday yarıştı. Parlamento seçimleri öncesinde muhalefet üzerindeki baskı ve seçimler sırasındaki düzensizlikler muhalefetin şansını ciddi şekilde baltaladı. Marc Stevens önderliğindeki AGİT gözlemcileri Kırgız yetkililerin “adil bir parlamento seçimi düzenleme yönündeki taahhütlerini yerine getirmediğini ve seçimlerin ne demokratik, ne de tam olarak meşru olduğunu” ilan ettiler.

Parlamento seçimleri 20 Şubat 2000 tarihinde gerçekleştirildi ve ikinci tur seçimler de 12 Mart tarihinde yapıldı. Her iki seçimde de katılım oranı oldukça düşüktü: İlk turda seçmenlerin %57,8'i, ikinci turda da %61,86'sı oy kullandı. Doğrudan seçimler Yasama Meclisi'ndeki 45 sandalye ve Halk Meclisi'ndeki 45 sandalye için yapıldı. Yasama Meclisi'ndeki 15 sandalye, nispî temsil esas alınarak tahsis edildi. Seçimlerin ilk turunda adaylardan sadece 3'ü gerekli olan yüzde elli artı bir oyu aldı ve ikinci bir tura ihtiyaç duyuldu. Merkezi Seçim Kurulu'na göre, ikinci tur sonrasında El Okuldor Jyiyiny için 43 vekil, Myizam Chygaruu Jyiyiny için de 42 vekil seçildi. Beş sandalye için ise karar verilemedi. Sonuç olarak, yedi muhalefet adayı doğrudan seçimleri kazanarak yeni Kırgız Parlamentosu'na girmeyi başardı. Her ikisi de güçlü ve popüler olan ve gelecekteki muhtemel cumhurbaşkanı adayları olarak görülen Daniyar Usenov ve Omurbek Subanaliev gibi bazı önde gelen muhalefet siyasetçileri, hukuki gerekçeler öne sürülerek seçim dışı bırakıldılar. Bir başka muhalefet lideri olan General Feliks Kulov ilk turda iyi sonuçlar elde etti ancak ikinci turda kaybetti. Parlamento'ya girebilenler El Partisi'ni, Komünist Parti'yi, Ata-Meken Partisi'ni ve Kairan El Partisi'ni temsil ediyorlardı.

Aynı yıl, Myizam Chygaruu Jyiyiny'nın Haziran 2000'de cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağı tarihi açıklaması ile birlikte, parlamento seçimlerinin ardından cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleştirildi. Seçim usullerine göre, aday gösterme

ve aday kayıt işlemleri için son tarih belirlendi ve adayların özel bir Kırgızca sınavından geçmesi şartı getirildi.

Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyasında, görevdeki cumhurbaşkanı ve ekibi, Akayev'in ülkedeki siyasi istikrarı koruyabilme ve sonuca ulaşma yeteneğini öne çıkardı. Bu arada, muhalefet de özelleştirme süreci sırasındaki yolsuzluk iddialarını, giderek artan akraba ve yandaş kayırma olaylarını ve ekonomik reformlara yönelik "şok terapi" yaklaşımının ve IMF tarafından tasarlanan yapısal uyum programının toplumsal bedelini öne çıkardı. Sonuç olarak, Seçim Kurulu aralarında Akayev'in de bulunduğu beş adayı kaydetti. Bu adaylar; Ata-Meken Partisi'nin Genel Başkanı Omurbek Tekebayev, bir sanayici olan Almazbek Atambayev, gazeteci ve aynı zamanda da Asaba Partisi'nin önde gelen isimlerinden biri olan Melis Eşimkanov, Erkin Kırgızistan Partisi'nin önde gelen isimlerinden biri olan Tursunbay Bakir Uulu ve bir insan hakları eylemcisi olan Tursunbek Akunov idi.

Ancak, en güçlü adaylardan ikisi olan Cumhurbaşkanı eski Yardımcısı Feliks Kulov ile eski parlamento üyesi ve muhalefetteki Halk Partisi'nin Genel Başkanı Daniyar Usenov seçimlerden ihraç edildi. Daniyar Usenov, hukuki gerekçeler (daima inkar ettiği geçmişteki suçlamalar nedeniyle yaşadığı mahkumiyet) esas gösterilerek ihraç edildi. General Feliks Kulov ise Kırgızca sınavına girmemeye karar verdi (Kırgızca konuşması zayıftı) ve desteğini ılımlı muhalefet partisi Ata-Meken'in Genel Başkanı Omurbek Tekebayev'e verdi.

Merkez Seçim Kurulu'nun yayımladığı sonuçlara göre, 29 Ekim 2000 tarihindeki seçimlere katılım oranı yüzde 77,3 idi. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, oyların yüzde 74,4'ünü alarak ilk turu kazandı. Omurbek Tekebayev ile Feliks Kulov arasındaki ittifak herkesi şaşırtan derecede düşük bir sonuçla oyların sadece yüzde 13,9'unu aldı. Almazbek Atambayev yüzde 6'sını, Melis Eşimkanov yüzde 1,1'ini; Tursunbay Bakir Uulu yüzde 1'ini ve Tursunbek Akunov da yüzde 0,4'ünü aldı.

Görevdeki cumhurbaşkanı seçimi kazanmasına rağmen, hem parlamento, hem de cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki düzensizlikler "demokrasi adasının" görünümünü yıpratıldığından

dolayı ortaya çıkan bedel oldukça yüksekti. Kırgızistan, 2000 yılında, Özgürlük Evi'nin açıkladığı verilere göre Ukrayna, Arnavutluk ve Ermenistan'ın arkasında ve Bosna, Kazakistan ve Azerbaycan'ın önünde yer alarak, BDT ve Doğu Avrupa'daki geçiş süreci yaşayan 28 ülke arasında 20. sırayı alıyordu.[7] Kısa vadede, Cumhuriyet'in büyük ölçüde bağımlı olduğu uluslararası sponsorlar durumu olduğu gibi kabul etmiş gibi görünüyordu; ancak uzun vadede demokratik deneyim yıprandığından daha fazla siyasi destek ve ekonomik yardım almak oldukça zor olacaktı.

Ekonomik Değişiklikler

1991 yılında bağımsızlığın kazanılmasının ardından, Moskova'ya bağımlılığın üstesinden gelmek ve bağımsız devletin ulusal ekonomisini kurmak Kırgızistan hükümetinin iki ana göreviydi. Sovyet sistemi, merkezi kontrol ve kaynak dağıtımını üzerinde yoğunlaştığından ve Kırgızistan'ın sınai ve zirai sektörlerini tüm Birlik ekonomisine bağladığından bu özellikle zor bir görevdi. Dolayısıyla, reformların ilk aşaması sırasında, Kırgızistan hükümeti merkezîyetçilikten uzaklaşma, ulusal bankacılık sisteminin ve mali sistemin kurulması ve ulusal para biriminin yürürlüğe konulması üzerinde yoğunlaştı.[8]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, 1991 yılında Kırgızistan bağımsızlığını ilan ettiğinde, IMF ve Dünya Bankası yetkilileri de dahil olmak üzere pek çok uzman, Batı Avrupa ülkelerinin II. Dünya Savaşı sonrasında Marshall Planı ile gerçekleştirdiği gibi, Kırgızistan'ın bu geçiş sürecini hızlı bir şekilde atlatabileceğini düşünüyordu. Bu plan, oldukça yüklü bir mali ve teknik yardım akıtmış ve savaşın yıprattığı Almanya, Fransa ve diğer ülkelerin ekonomilerini on yıldan daha kısa bir sürede yeniden inşa etmelerini sağlamıştı. Bağımsız Kırgızistan IMF'nin gözdeleleri arasındaydı.[9] Kırgızistan 1990 yılında UNDP Beşeri Kalkınma Endeksi'nde (HDP) pek çok Asya ülkesini geride bırakarak 31. sırada yer alıyordu; RBEC sıralamasında ise 4. sırada yer alıyordu ve 1980'lerin sonlarında Güneydoğu Asya ülkelerinde olduğu gibi kişi başına 1160 dolarlık GSYİH'ye sahipti.

Kırgızistan'ın ekonomik yapısı, oldukça oturmuş bir sınıai imalat sektörüne (GSYİH'ye katkısı %32), büyük bir tarım sektörüne (GSYİH'ye katkısı %42) ve güçlü bir enerji sektörüne sahip olduğundan dolayı,[10] oldukça hızlı bir dönüşüm geçiren Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik yapılarına da benzemektedir. Hem kadınlarda hem de erkeklerde %99 dolaylarındaki okuryazarlık oranı, Asya'daki en yüksek okuryazarlık oranlardan birisiydi. Güçlü eğitim, oturmuş ve ücretsiz üç kademeli eğitim sisteminde destekleniyordu. Hükümet, serbest piyasaya yönelik reformlara ve değişimlere açıktı.

Bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren, Kırgızistan hükümeti IMF ve Dünya Bankası'nın tavsiyeleri ile paralel olarak "şok terapi" yaklaşımını kabul etti ve kademeli olarak uygulamaya başladı. 1992 yılında, hükümet IMF'nin 'ekonomiyi kaynak dağılımında merkezi planlamanın ve idari kontrolün hakim olduğu bir ekonomiden, ekonomik kararların temel olarak piyasa güçleri tarafından belirlendiği bir ekonomiye dönüştürmek için' tasarlanmış bir program olarak tanımladığı "Ekonomik Reform Programı"nı uygulamaya koydu.[11] Cumhuriyet, yabancı doğrudan yatırımcıların ülke ekonomisine akacağına umarak iç piyasasındaki ekonomik faaliyetleri ve dış ticaretini tamamen serbestleştirdi. Kırgızistan'ın altın, uranyum vs. gibi zengin madeni kaynak rezervleri Kanada, Türkiye, ABD ve Almanya'daki yabancı yatırımcıları çekecek değerli varlıklar olarak görüldü. Uluslararası yardım kuruluşları ayrıca ülkenin 1991 itibariyle yaklaşık 4,4 milyonluk düşük nüfusu ve nispeten daha düşük miktarlarda uluslararası yardım gerektirecek ekonomisi gibi avantajlarına da dikkat çektiler.

Kırgızistan, Baltık devletleri ile birlikte, 1992 yılı sonuna kadar merkezi planlama kurumlarını yürürlükten kaldıran birkaç eski Sovyet ülkesinden biri olmuştur. Ayrıca büyük devlet teşebbüslerine sağladığı sübvansiyonları kesmiştir ve eşzamanlı olarak tüketici fiyatlarını serbest bırakmıştır. Kırgızistan hükümeti, IMF'den gelen baskılar üzerine, makroekonomik ve mali istikrarı sağlamak amacıyla, kamu ve sosyal refah harcamalarını kısarak kemer sıkma uygulamalarına başlamıştır. 1991 ve 1992 yıllarında, Kırgızistan hükümeti,

tüm Kırgızistan vatandaşlarına dağıtılan tahviller çerçevesinde uygulanan geniş çaplı bir özelleştirme programını kabul etti. Başlangıçta sadece lojmanlar ile perakende ve hizmet sektörlerindeki küçük işletmeler hedefleniyordu. Daha sonra ise, hükümet stratejik işletmeler (enerji sektörü ve askeri sektör) üzerindeki devlet kontrolünü koruyacak şekilde orta ve büyük ölçekli işletmeler ile bankacılık sektörü ve mali sektörün özelleştirilmesine yöneldi. 1991 ve 1998 yılları arasında, hükümet kamu varlıklarının önemli bir kısmını özelleştirdi. Resmi bir rapora göre, sanayi işletmelerinin yüzde 80'i, ticaret ve gıda hizmetlerinin yüzde 97,2'si ve ev hizmetlerinin yüzde 100'ü 1998 yılına kadar özelleştirildi.[12] Kasım 2000'de, Jogorku Keneş Kyrgyztelekom, Kyrgyzenergo, Kyrgyzgaz ve National Airline gibi en büyük işletmelerin özelleştirilmesini onayladı.

Kırgızistan, Rus Rublesi kuşağındaki yüzde 1300'lük enflasyonun baskısı altında, ruble kuşağını terk eden Orta Asya cumhuriyetleri arasında ilk sırada yer almıştır. Mayıs 1993'te de kendi para birimi Som'u yürürlüğe koymuştur. Kırgızistan hükümeti 1993'te yüzde 1200 düzeylerinde olan enflasyonu 1994'te yüzde 278'e, 1995'te yüzde 45'e indirerek ve 1997 ile 2001 arasında yüzde 35'in altında tutarak kademeli bir şekilde makroekonomik istikrarı sağlamıştır. Hükümet, serbestleştirme programının bir parçası olarak, sağlam bir kur için somun serbest olarak değişimini sağlamıştır. Öte yandan, yabancı yatırımlar için birkaç serbest ticaret bölgesi açmıştır. Beş yıllık sabit bir düşüşün ardından, Kırgız Somu'nun döviz kuru 2000 ve 2001 yıllarında 49 Som=1 Dolar düzeyinde sabitlenmiştir.

Kırgızistan hükümeti, 1990'lı yıllar boyunca, yabancı yatırımcıları çekme, kalkınmış ülkeler ile ticari ilişkiler kurma ve ticaretinin coğrafyasını genişletme hususları üzerinde yoğunlaşarak, ekonomisini küreselleşmeye ve serbest ticarete açmayı hedeflemiştir.[13] Cumhuriyet, bağımsızlığını kazandıktan sonra, Sovyet dönemindeki tüm ticari kısıtlamaları kaldırdı ve Çin, Türkiye, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve başka ülkeler ile doğrudan ticaret yapmaya başladı.

Demirsiz metalürji (temel olarak Kumtor altın madeninden çıkarılan altın olmak üzere), elektrik, tarım ve hafif sanayi ürünleri alanlarındaki temel ihracat kalemleri ve makine, petrol ve gaz gibi alanlardaki temel ithalat kalemleri ile birlikte ortalama yıllık ticaret hacmi 1,2 milyar doların üzerinde bir düzeyde sabitlenmiştir. The Economist Intelligence Unit (EIU) Ülke Raporu'na göre, 1998 ve 1999'daki düşüşün ardından 2000 yılındaki ihracat yüzde 5 dolaylarında artmış ve toplam 482 milyon dolara ulaşmıştır; ithalat ise yüzde 6 artarak 579 milyon dolara ulaşmış ve 167 milyon dolarlık bir cari hesap açığı ortaya çıkmıştır. Kırgızistan'a giren yabancı yatırım beklenenden çok daha yavaş bir hızda gerçekleşmiştir ve hükümeti büyük oranda uluslararası kredilere dayanmaya zorlamıştır.

Kırgızistan hükümeti köklü ekonomik ve siyasi reformlar için büyük miktarlarda uluslararası yardım öneren önde gelen uluslararası kuruluşların ve devletlerin dikkatini sürekli olarak çekmiştir. 1993 yılında, IMF ve Dünya Bankası somun yürürlüğe konulmasına mali destek sağlamıştır. Yine 1993 yılında, Türkiye ile bazı diğer devletler, Kırgızistan'ın yatırım malları ile sanayi ve tarım hammaddesi ithalat kapasitesini artırmak için tasarlanmış 400 milyon dolarlık bir ön yardım programını destekleme üzerinde anlaşmıştır. Kırgızistan, 1994'ten 1997'ye kadar, yapısal ekonomik reformları için hayati öneme sahip olan krediler ve uluslararası teknik yardım almıştır. Kırgızistan, sadece 1999 yılında, IMF'nin mevcut üç yıllık genişletilmiş yapısal uyum programı kapsamındaki 100 milyon dolarlık kredisinin 27 milyon dolarını ve Asya Kalkınma Bankası'ndan da 45 milyon dolar almıştır. Dünya Bankası 27 Mayıs 1999 tarihinde, ihracata yönelik özel işletmeleri geliştirecek özel sektör kalkındırma programına 13 milyon dolar sağlama planını açıklamıştır. Olumsuz taraftan bakacak olursak, dış borçlar 1991 yılında sıfır iken, 2001 yılında 1,4 milyar dolara çıkmıştır; ancak Kırgızistan hükümeti borçlarını ödeyebilmekte ya da borç yükümlülüklerini müzakere edebilmektedir. Borçlarını ödeyememe gibi bir durum söz konusu değildir ve nispeten borçsuz bir

ülke konumundadır.

Ekonomik yeniden yapılanma, beraberinde nüfusun büyük bir kısmı için ağır bir toplumsal bedel getirmiştir ve derin bölgesel ve sosyal eşitsizlikler yaratmıştır.[14] Çoğu kalkınmakta olan ülkede olduğu gibi, Kırgızistan'da da iş faaliyetleri ve yatırımlar giderek artan bir şekilde Bişkek gibi büyük şehir merkezlerinde yoğunlaşmıştır; öte yandan özellikle ülkenin güney ve doğusundaki küçük kasabalar ve köyler başta olmak üzere, diğer bölgeler belirgin bir ekonomik düşüş yaşamıştır. 1990'lı yıllar boyunca telaşlı bir şekilde yapılan özelleştirmeye damgasını vuran olaylar, varlıkların kapsamlı bir şekilde elden çıkarılması ve makine ve teçhizatların hurda metaller gibi komşu Çin'e satılması olmuştur. Birçok sınıai işletme, ucuz yabancı ürünler ile rekabet edememeleri, idari uzmanlık alanında eksiklikleri bulunması ve yükselen teknolojiye uyum sağlamaları için gereken sermayeye sahip olmamaları sebebiyle kapanmıştır.

Resmi istatistikler, işsizlik oranının %3,1 dolaylarında ve işsiz sayısının 59.000 olduğunu bildirmiştir. Öte yandan yerel uzmanların ortaya koydukları işsizlik oranı ise toplam işgücünün yüzde 20-25'i olarak ortaya çıkmıştır ve uzaktaki kırsal bölgelerde bu oranın yüzde 30-35'e kadar çıktığının üzerinde durulmuştur. 2001 yılında ortalama aylık maaş 1.203 som (25 dolar) dolaylarında olmuştur ve bu miktar Kırgızistan'ı BDT ülkeleri arasında en alt sıraya yerleştirmiştir. Ancak, bazı insanlar "kayıt dışı ekonomi"den oldukça kârlı çıktığından dolayı, bu rakamlar ülkedeki sosyal kutuplaşmayı yansıtmamaktadır. Bu durum ile ilgili olarak yapılmış güvenilir bir yerel çalışma bulunmamakla birlikte, The Economist Intelligence Unit, "kayıt dışı ekonomi"nin GSYİH'nin yüzde 40'ına tekabül edebileceğini tahmin etmektedir ve bu oran BDT'deki en yüksek orandır.[15]

Köklü reformlara yönelik politikalar ulusal ekonominin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunmuş olmakla birlikte, umut vaat eden bir ekonomik büyüme ortaya koyamamıştır. 1991'den 1996'ya kadar geçen beş yıl boyunca, Kırgızistan ekonomisi yüzde 45 oranında küçülmüştür. Cumhuriyet, 1996 ve 1997

yıllarında yıllık yüzde 5'lik bir büyüme oranı ile hafif bir ekonomik toparlanma yaşamaya başlamıştır, ancak 1997 ve 1998 yıllarındaki Asya ve Rusya mali krizlerinden ağır bir şekilde etkilenmiştir. Bunun sonucunda, 1999 yılında Kırgızistan'ın GSYİH'si 1991 yılı GSYİH'sinin yüzde 70'inin altında olmuştur. Temmuz 1999'da, Dünya Bankası Kırgızistan hükümeti ile birlikte "2000-2010-Kırgızistan Kalkınması için Bütünleştirilmiş Temel" ortak projesini başlatmış ve Aralık 2000'de de Cumhurbaşkanı Akayev Kırgızistan'ın 2010 yılına kadarki ekonomik ve sosyal kalkınması için beş aşamalı bir "strateji" olan "Yeni Ulusal Dünyaya Bakış"ı açıklamış ve hükümetini değiştirmiştir. Bu adımlar yerel uzmanlar tarafından geç atılmış adımlar olarak görülmüş, ancak Cumhuriyet'teki geçiş süreci politikalarının uzun vadeli planlamasının yapılmadığı yönündeki eleştirilere bir cevap olarak nitelendirilmiştir.

Bu köklü önlemler 2000 ve 2001 yıllarında bazı sonuçlarını vermeye başladı ve Kırgızistan ekonomisi istikrarın sağlanması ve ekonomik toparlanma açısından olumlu işaretler ortaya koydu. 2000 ve 2001 yıllarında, Kırgızistan'ın GSYİH'si, hükümetin verilerine göre, yıllık ortalama yüzde 5 oranında arttı (1998 yılında yüzde 2; 1999 yılında ise yüzde 3,6 idi). Sanayi sektöründeki üretim, altın, elektrik ve pamuk üretimlerindeki artışın katkısıyla yüzde 10,3 yükseldi (bu alanlar, aynı zamanda en fazla nakit para akışını sağlayan alanlar olmuştur). Öte yandan, 2000 yılındaki tarımsal üretim de yüzde 3,4 oranında artmıştır. Kırgızistan ekonomisinin bu önemli sektörü toplam işgücünün yaklaşık yüzde 55'i oranında istihdam sağlamaktadır. 2000 yılındaki tahıl hasadı bir önceki yıla oranla biraz düşük oldu, ancak tütün ve sebze gibi önemli ihracat kalemlerinin üretimi önemli derecede arttı. Genel olarak, Kırgızistan'ın 2001 yılındaki GSYİH'si 1991'deki düzeyin altında kaldı ve büyük ihtimalle "1990'ların geçiş süreci durgunluğu" ancak 2010 yılında tamamen bertaraf edilebilecektir. Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına göre, 755 doların altındaki kişi başına düşen milli geliri ile Kırgızistan düşük gelirli ekonomilerin bulunduğu gruba

dahildir.

“Şok terapi” yaklaşımının Polonya’daki gibi hızlı bir ekonomik toparlanmayı neden sağlayamadığı yönünde tatmin edici bir açıklama bulunmamaktadır. Uluslararası uzmanlara göre, Kırgız ekonomisinin uluslararası yatırımcılar için çekiciliğine sekte vuran birkaç sorun mevcuttur ve bunların arasında mülkiyet haklarına saygı gösterilmemesi, bürokrasi ve yolsuzluk bulunmaktadır. 2001 yılında, 10 temel puanlama faktörü (mülkiyet hakları, düzenleme, kayıt dışı ekonomi vs.) dikkate alınarak yapılan sıralamada, Kırgız Miras Vakfı toplam 161 ülke arasında Kırgızistan’ı Ekonomik Özgürlük Endeksi açısından 124. sıraya yerleştirmiştir. Bürokrasinin yetersizliği ve yolsuzluk da büyük bir sorun olmuştur. 1999 yılında Uluslararası Şeffaflık Örgütü, toplam 99 ülke arasında Yolsuzluk Algılama Endeksi esas alınarak yapılan sıralamada Kırgızistan’ı Türkiye, Bulgaristan, Çin, Rusya ve Kazakistan gibi ülkelerin arkasına atarak Pakistan ile birlikte 87. sıraya yerleştirmiştir. Yatırımcıları kaçıran bir başka sorun ise nüfusun giderek küçülen satın alma gücüdür. Kırgızistan, UNDP Beşeri Kalkınma Endeksi’ne göre yapılan sıralamada 1991 yılında bulunduğu 31. sıradan 2000 yılında 98. sıraya gerilemiştir ve Çin, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerin önünde yer almasına rağmen Kazakistan, Ürdün, Arnavutluk ve İran gibi ülkelerin arkasında kalmıştır.

Milliyetçilik Politikası ve Kültürel Değişim

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından, farklı etnik toplulukların ülke toprakları üzerinde tek bir Kırgız ulusu şemsiyesinin altında birleştirilmesi Kırgızistan hükümetinin en büyük hedeflerinden biri olmuştur. Ancak, Kırgız seçkinler tabakasında, etnik politika yaklaşımı hususunda bir fikir birliği sağlanamamıştır. Görüşlerden birisi, eski SSCB’ye bağlı Baltık cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Kırgızistan hükümetinin bir etnokratik devlete doğru yönelmesiydi. Hükümet, bu toprakların Kırgızlara ait olduğunu ve Kırgızistan vatandaşı olmak isteyen herkesin, etnik kökenleri ne olursa

olsun, Kırgızca'yı zorunlu olarak bilmeleri gerektiğini açıklamalıydı.

Bir başka görüşe göre ise, Kırgızistan hükümetinin ılımlı bir tutumu olmalıydı. Etnik politika, Kırgızistan devlet kimliğinin ve tüm vatandaşlarının bu yeni bağımsızlığını kazanmış Cumhuriyet'e sadakatlerinin geliştirilmesine; farklı etnik toplulukların ulus-devletin toprakları üzerinde Kırgız ulusu şemsiyesinin altında birleştirilmesine ve toplumun çok kültürlü yapısının ve ılımlı İslam anlayışının korunmasının üzerine dayandırılmalıydı. Hükümet, herhangi bir etnik ya da dini ayırım gözetilmeksizin Cumhuriyet'in tüm vatandaşlarının eşit fırsat hakkını güvence altına alan sivil bir devlete doğru yönelmeliydi.[16]

İzlenmesi gereken politikanın seçilmesine yönelik kararın alınması bazı sebeplerden dolayı zordu. Bu sebeplerden birincisi, ülkenin çok uluslu yapısıydı: 1991 yılında Kırgızlar, bir başka deyişle adını Cumhuriyet'e veren ulus, nüfusun yaklaşık olarak yüzde 52'sini teşkil ediyordu, nüfusun yaklaşık yüzde 22'si Rus'tu, Özbeklerin nüfustaki oranı yüzde 13'tü ve yüzde 2,4'ünü de Almanlar teşkil ediyordu. İkinci olarak, Cumhuriyet içerisindeki etnik gruplar arasındaki ilişkiler, 1989 ve 1990 yıllarında ülkenin güney bölgelerinde yaşayan etnik gruplar arası çatışmalardan dolayı 1990'ların başlarında oldukça gergindi. Üçüncü olarak, Kırgızların kendi aralarında ulusal bir uyum yoktu ve kendilerini farklı dillere, kültürel özelliklere ve siyasi ilişkilere sahip kabilelerin ya da kabile gruplarının üyeleri olarak görüyorlardı.[17]

1989 yılında kabul edilen Dil Kanunu, Kırgızcanın devletin resmi dili olmasını gerektiriyordu (Madde 1) ve Kırgızcanın Rusçanın yerini almasıyla Kırgızistan'ın egemenliğini temsil ettiğini ortaya koyuyordu (Madde 2). Bu kanun aynı zamanda devlet memurlarının Kırgızca'yı kullanmasını, ulusal ve bölgesel idari kuruluşlardaki resmi belgelerin kademeli olarak Kırgızcaya dönüştürülmesini zorunlu kılıyordu. Kanuna göre, ayrıca kamuya ait yerlerdeki, şehir ve caddelerdeki işaretlerin Kırgızcaya çevrilmesi de gerekiyordu. Kanun ile

ilgili olarak kamuoyunda yapılan tartişmalarda bazı kişiler Türkiye örneğinin takip edilerek Kırgız alfabesinin Kiril alfabesinden Latin alfabesine değiştirilmesini önerdi. Kanun "Kırgız alfabesinin Latin alfabesine değiştirilmesine yönelik firsatların araştırılması için gereken koşulların oluşturulmasını" (Madde 22) ngryordu. 1991 yılında kabul edilen Toprak Kanunu ise toprakların ve doğal kaynakların sadece Kırgız halkına ait olduğunu açıklıyordu.

Akayev'in hükümeti, yurttaşlık kimliği üzerinde yoğunlaşarak, Cumhuriyet toprakları üzerinde yaşayan herkesin vatandaşlık hakkını güvence altına alarak ve devletin çok uluslu yapısını koruyarak dil ve milliyetçilik politikasının ılımlı hale getirilmesi yolunu seti. Hükümet, Kırgızların 1991 yılında nüfusun yarısından biraz daha fazlasını temsil ettiği bu çok uluslu devlette etnik merkezli katı bir politikanın etnik gruplar arasındaki gerginlikleri arttıracadığı görüşünü savundu. Akayev, hem Toprak Kanunu'nu hem de Dil Kanunu'nu veto etti ve kanunlardaki üslubun biraz daha yumuşatılması önerisinde bulundu.

Bu sıralarda, hükümet caddelerin, meydanların, kamuya ait yerlerin, şehirlerin ve kasabaların isimlerini değiştirerek Kırgız geleneksel simgelerini yeniden kullanmaya başlamıştı. Bu Şekilde, rneğin başkentteki ana caddelerden biri olan "Lenin Ceddesi", "Chui Caddesi" olarak değiştirilmişti. Birçok şehrin ve kasabanın ismi Rusçadan Kırgızca isimlere çevrilmişti; rneğin Przhensk ve Rybach, "Karakol" ve "Issyk-Kl" olmuştu. Sembolik olarak geleneksel Kırgız rengini ve simgesini temsil eden yeni Kırgız bayrağı ve amblemi ile birlikte yeni ulusal marş, ulusal para birimi, pasaport vs. kabul edildi. Manas Destanı ulusal sembol statüsüne yükseltildi ve 1995 yılında Kırgızistan ulusal kahramanınının 1000. yılını kutladı. Kırgız alfabesinin Kiril alfabesinden Latin alfabesine dönüştürülmesi fikri, bazı Kırgız ğrencilerin gerek Türkiye'deki üniversitelerde ve gerekse Türkiye'deki ve Cumhuriyet'teki liselerde Türkçe üzerinde çalışmaya başlamış olmasına rağmen, mali kaynakların yetersizliği sebebiyle ertelendi. Bu sırada Türk hükümeti,

Türk Manas Üniversitesi'nin, Uluslararası Atatürk Alatau Üniversitesi'nin ve Bişkek ile başka şehirlerdeki birkaç lisenin kurulmasını destekledi. Kırgızistan hükümeti ayrıca dini uygulamalar üzerindeki sınırlamaları kaldırdı ve ülkede bazı cami ve medreseler inşa edildi ya da mevcut olanlar onarıldı. Ülkede İslam dini öne çıktı ve çoğu Kırgız, mensubu oldukları Hanefi mezhebinin İslami düşüncedeki en serbest mezhep olduğunun altını çizdi.

Öte yandan, ekonomik durgunluk, çatışma korkuları ve sosyal refah sisteminin yıkılmasına bağlı olarak ciddi demografik değişiklikler de meydana geldi. Bu değişikliklerin sonuçlarından biri de insanların toplu bir şekilde ülkeden göç etmesi olmuştur. Resmi istatistiklere göre, 1989 ile 1995 yılları arasında, çoğunlukla Ruslar, Ukraynalılar, Yahudiler, Almanlar ve bazı diğer etnik gruplar olmak üzere 590.000'den fazla insan (ya da ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i) Kırgızistan'ı terk etmiştir. 1999 yılında yapılan nüfus sayımına göre, ülkedeki Rus nüfusu 1989 yılındaki yüzde 21 düzeyinden 1999 yılında yüzde 12 düzeyine inmiştir. Önümüzdeki 15-20 yıl içerisinde bu rakamın yüzde 6'ya kadar düşmesi beklenmektedir (kısa bir zaman önce yapılan bir araştırmada, katılımcıların yüzde 20,4'ünün ülkeyi tamamen terk etmek istediği ortaya çıkmıştır). Bazı etnik gruplar ülkeyi terk ederken, bazıları da ülkeye giriş yapmıştır. Şu anda mevcut güvenilir istatistikler olmamakla birlikte, birkaç bin Çinlinin ülkeye yerleştiği kaydedilmiştir. Yani, ülkenin etnik bileşimi büyük olasılıkla değişmeye devam edecektir. Kırgızistan, 2001 yılındaki yüzde 68'e yaklaşan Kırgız nüfusu (1989 yılında yüzde 52 idi) ile birlikte etnik olarak daha bütüncül bir hal almaktadır. Ancak, özellikle giderek artan Özbek ve Çinli nüfus ile birlikte, Kırgızistan'ın önümüzdeki onlarca yıl çok uluslu bileşimini korumaya devam edeceği aşikardır.

Dış İlişkiler

Kırgızistan'ın bağımsızlığı uluslararası alandaki siyasi ve

kültürel tecrit durumunu kırmıştır ve sadece resmi görevliler değil, aynı zamanda binlerce sıradan Kırgız dünyanın her yerine seyahat etmeye başlamış ve küreselleşme gerçeği ile yüz yüze gelmiştir. BM'ye ve diğer uluslararası kuruluşlara üyelik ve özellikle İslam ülkeleri olmak üzere (Türkiye, Kırgızistan'ı tanıyan ve orada büyükelçiliğini açan ilk ülke olmuştur) uluslararası toplumla doğrudan ekonomik, siyasi ve kültürel temaslar Kırgız ulusunun özgüveni üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Böylece, uluslararası ilişkiler Kırgızistan halkının gözünde bağımsızlıklarını simgeleyen önemli bir simge ve bir ulusal gurur konusu olmuştur.

1990'lı yıllar boyunca, Kırgızistan uluslararası ilişkilerinde, Cumhurbaşkanı Akayev'in bir zamanlar ortaya koyduğu "tüm İpek Yolu ülkeleri ile adil ortaklık, dostluk ve işbirliği, Kırgızistan'ın 'dış politikasındaki' en önemli ilkeleridir"[18] düşüncesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Başlangıçta Kırgız diplomasisi üç öncelik üzerinde yoğunlaştı. Bunlardan birincisi, özellikle Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan gibi komşu olduğu eski SSCB cumhuriyetleriyle işbirliğinin, eşgüdümün ve sürdürülebilir çok taraflı ilişkilerin korunması olmuştur. İkinci öncelik, güvenlik hususu olmuştur. Üçüncü öncelik ise; ABD, Batı Avrupa ülkeleri, Japonya ve Türkiye gibi (BDT dışındaki) uzak ülkeler ile uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerin tesis edilmesi olmuştur.

Kırgızistan, SSCB'nin mirası üzerindeki anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi amacıyla, Aralık 1991'de BDT'ye (Bağımsız Devletler Topluluğu) katılmıştır. BDT, başlangıçtan itibaren eski SSCB cumhuriyetleri arasında bütünleştirici bir mekanizmadan ziyade geçici bir uzlaşma mekanizması olmuştur. Bu örgüt, ne Orta Asya'nın bazı seçkin üyelerinden daha yakın bir ekonomik bütünleşme umutlarını gerçeğe dönüştüren ne de Moskova egemenliğinin ve Rus emperyalist baskısının yeniden canlanmasından korkanların endişelerini teyit eden, büyük ölçüde törensel bir kuruluş olarak kalmıştır.[19] BDT, 2001 yılına gelindiğinde, üst-bölgesel bir örgüt konumundan eski SSCB toprakları üzerinde siyasi ve ekonomik kalkınmayı

tartışan ancak herhangi bir anlaşmanın bağlayıcılığı altına girmek istemeyen bazı ülkelerden oluşan bir kulüp haline gelmiştir.

Kırgızistan, 1990 yılında Orta Asya cumhuriyetlerinin devlet başkanları için bir danışma organı olarak oluşturulan OAB'nin (Orta Asya Birliği) kurucu üyeleri arasında yer almıştır. OAB'nin kuruluşunun altında kültürel, tarihi ve dilsel gelenekleri paylaşan halklar arasında siyasi ve ekonomik bütünleşmenin yeniden sağlanması fikri yatmasına rağmen, Kuruluş 1994 yılına kadar çöküşün eşiğine gelmiştir. Ancak Kazakistan, Özbekistan ve daha sonra da Kırgızistan bütünleşme için bazı ortak ilkeler ortaya koydular ve Nisan 1994'te örgütün adını OAEB (Orta Asya Ekonomik Birliği) olarak değiştirerek bu düşünceyi yeniden canlandırdılar (Tacikistan da 1998 yılında katıldı). OAEB, üyeler arasında ticaret, ulaştırma ve sınır ile ilgili bazı hususların çözülmesinde eşgüdümü sağlamada bir nebze yararlı olmakla birlikte, 2001 yılına kadar gayriresmi bir toplantı platformu haline gelmiştir.

Kırgızistan liderleri John Anderson'un tabiriyle Türkiye'nin laik kalkınma modelinden[20] etkilenmişlerdir ve Kırgızistan, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve daha yakın bir siyasi işbirliğinin ele alınabilmesi amacıyla 1992 yılında İstanbul'daki Türki Cumhuriyetler Zirvesi'ne katılmıştır. Bu katılım ticaretin, yatırımların ve iki ülke arasındaki seyahatlerin artmasına ve iki ülke arasında eğitim ve kültür konularında işbirliğinin geliştirilmesine yönelik bir kapı açmıştır. 1997 yılında Kırgızistan ve Türkiye "Ebedi Dostluk Antlaşması"nı imzalamıştır ve 1999 yılında da "Kırgızistan ve Türkiye El Ele 21. yüzyıla" ortak bildirgesinin altına imzalarını atmışlardır.

Kırgızistan, güvenlik hususunda, 1992 yılında BDT Güvenlik Antlaşması'na (Taşkent Antlaşması) katılarak Rusya'nın desteğine güvenmiştir. Sınır ihtilaflarını çözmek amacıyla, 1996 yılında "Şanghay Beşlisi" örgütüne katılmıştır (Bu örgütte Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve 2001 yılından itibaren de Özbekistan bulunmaktadır). Akayev

Ağustos 1999'da, bölgesel güvenlik, genişletilmiş ticaret ve ekonomik işbirliği konularının tartışıldığı "Şanghay Beşlisi" zirvesine ev sahipliği yapmıştır. Bu zirve sırasında Çin, Kazakistan ve Kırgızistan, Akayev'in "zorlu sınır hususlarında nihai bir nokta" olarak tanımladığı ve üç ülke arasındaki sınırları ortadan kaldıran bir antlaşma imzaladı. Devlet başkanları ayrıca devletler arasındaki sınırların silahsızlandırılması çağrısında bulunan ve sınır ile ilgili hususlardaki mevcut antlaşmaları, toprak bütünlüğüne ve egemenliğe yönelik karşılıklı saygıyı ve yasadışı uyuşturucu ve silah ticaretine, ulusal bölücülüğe ve aşırı dinciliğe karşı işbirliğini onaylayan 12 maddelik Bişkek Bildirgesini de imzaladılar.

1990'lı yıllarda, Kırgızistan dış ticaretin çeşitlendirilmesi ve yabancı yatırımcıların çekilmesi konuları üzerinde özellikle odaklandı. Kırgızistan, eski Sovyetler Birliği dışındaki ülkeler ile uluslararası ticaretini ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi başardı. BDT dışındaki ülkeler ile dış ticaret hacminin toplam ticaret hacmi içerisindeki payı sıfırdan neredeyse yüzde 55'e yükseldi. Kırgızistan 1992 ile 1997 yılları arasında yaklaşık 450 milyon dolarlık yabancı yatırımı ülkeye çekebilmeyi başardı ve bu dönemdeki en büyük yabancı yatırımcı Kanada oldu (toplam yatırımın yüzde 45'i); onu Türkiye izledi (yüzde 20) ve daha sonra da ABD (yüzde 12) ve Çin (yüzde 10) geldi.[21]

OAEB'ye girmesine ve BDT üyeleri ile olumlu ilişkilerini yürütmesine rağmen, Kırgızistan'ın ticareti bölgesel boyuttaki bir "gümrük savaşından" ve 1998 ile 1999 yıllarında Kazakistan ve Özbekistan'ın Kırgız mallarına uyguladığı yüksek tarifelerden ağır şekilde darbe aldı. "Gümrük savaşı", vergilendirme politikalarındaki ve bazı başka politikalardaki anlaşmazlıklardan ve Bişkek'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girmek için tek taraflı olarak başlattığı müzakerelere Kazakistan'ın sinirlenmesinden kaynaklanmıştı. Kırgızistan, gerginliğin yatıştırılması amacıyla, Ekim 2000'de BDT Gümrük Birliği üyelerinden (Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan) oluşan AET'ye (Avrasya Ekonomik Topluluğu)

katıldı. AET'nin amacı, üye devletler arasındaki gümrük sınırı kontrollerinin basitleştirilmesi, vergilendirmenin birleştirilmesi ve üye devletler arasındaki ekonomik işbirliğini artıracak diğer mevzuatların yürürlüğe konmasıdır. Ancak 2001 yılında AET'nin yerini Şanghay İşbirliği Teşkilatı almıştır.

Kırgızistan'ın Batılı ülkelerle ilişkileri 1990'lı yıllarda inişli çıkışlı bir grafik sergilemiştir. Başlangıçta Akayev'in ülkeye köklü siyasi ve ekonomik reformlar getirmeye yönelik çabaları ABD'den, diğer OECD ülkelerinden ve uluslararası yardım kuruluşlarından büyük destek almıştı. 1991 ile 1997 yılları arasında, Kırgızistan kişi başına düşen miktar esas alındığında BDT ülkeleri arasındaki en büyük uluslararası yardım alan ülkelerden birisi olmuştur. Ancak, 1998 yılından bu yana Akayev'in hükümetinin muhalefete ve seçimlere yönelik tutumuna karşı Batılı ülkelerden ve uluslararası kuruluşlardan gelen baskılar ve eleştiriler giderek artmıştır. Bununla birlikte, 1999 yılında NATO ve ABD, Kırgızistan'ın sınır güvenliği ile ilgili endişelerini belli etmeye başladı ve ülkeye daha fazla siyasi ve mali yardım sağlamayı kararlaştırdı. Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Ekim 2000'de Bişkek'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında terörle mücadele konusunda bir antlaşma imzaladı. Slovo Kyrgyzstana gazetesinin haberine göre; Ahmet Necdet Sezer, Türkiye'nin militanlar'ının kısa bir süre önce Kırgızistan'a girmesini "şiddetle kınadığını" ve Türkiye'nin Kırgızistan'ı terörle mücadelede "destekleyeceğini" açıkladı.

2010 Hedefleri

Bağımsızlık, Kırgızistan Cumhuriyeti'ne bir dizi değişiklikler getirdi. Hükümet, ülkedeki merkeziyetçi siyasi sistemi yıkmada ve demokratik kurumları ve demokratik usulleri uygulamaya koymada başarılı oldu. Hükümet, son birkaç yıl içerisinde eleştirilere karşı daha az hoşgörü göstermeye başlamış olmasına rağmen, siyasi muhalifler ve bağımsız basın fikirlerini serbestçe ifade edebilmektedir. İçişlerinde bazı

konularda tartişmalar olmasına rağmen, 1990'lı yıllarda ülke siyasi istikrarı sağlamaya başlamıştır ve nispeten demokratik bir ortam oluşmuştur. Bununla birlikte ekonomi, siyaset ve uluslararası ilişkiler alanlarında bir dizi değişikliğe gitmesine rağmen, Kırgızistan hâlâ zorlu bir geçiş dönemi yaşamaktadır ve güçlü kurumların, siyasi istikrar ortamının ve uygulanabilir bir demokrasinin tesis edilmesine yönelik çaba sarf etmektedir.

Kırgızistan, toplumsal uzlaşmayı sağlamada ve vatandaşlık kimliği ile bağımsızlığın kazanılmasının ardından pekçok genç ulusun yaşadığı felaketlerin olmadığı yeni bir milliyetçilik politikasının uygulamaya konulmasında başarılı olmuştur. Ancak tarihsel bir bakış açısından bakıldığında, on yıl çok kısa bir süredir ve sağlıklı bir sonuca varmak için henüz çok erkendir. "Kırgızistan ulusu" kavramı tamamlanmaktan henüz çok uzak olduğundan toplumsal, demografik ve g ile ilgili göstergeler sürekli olarak değişmektedir. Ancak bazı değişimler toplumda sağlam bir zemin kazanmıştır. İlk olarak, Sovyet geçmişi ile ilgili nostalji tamamen kaybolmuştur. Halk Sovyet dönemi sonrası gerçekleri kabul etmiştir ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının geri döndürülemez bir gerçek olduğunu kavramıştır. İkinci olarak, nüfusun büyük bir çoğunluğu etnik geçmişleri ne olursa olsun Kırgızistan'ın vatanları olduğu düşüncesini kavramaktadır ve ülkedeki hatırı sayılır miktardaki bir insan grubu gelecekleri hakkında belirsizlikler yaşamasına ve ülkeden göç etmek istemesine rağmen, insanlar kendilerini devletin vatandaşları olarak görmektedir. nc olarak, Sovyet dönemi sonrasındaki gelişmeler, Sovyet dönemine ait mirasın halkın etnik politikaya ve ulus-devlete bakışını güçlü olarak etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte, insanların kimliklerinde ve Cumhuriyet'e sadakatlerinde büyük değişikliklerin meydana gelmiş olması oldukça önemlidir ve Kırgızistan vatandaşlığı kavramı giderek yaygınlaşmaktadır. Kırgızistan'daki ekonomik değişiklikler, sürdürülebilir ekonomik büyümeye doğru giden yolun kolay ve kısa olmadığını açıkça göstermiştir. Ayrıca, Kırgızistan'ın yeni oluşumları ve reform ve değişimlerle geçen 10 yıl içerisindeki deneyimleri

göz önünde bulundurarak ekonomik programını yeniden ayarlaması gerektiğini de göstermiştir. Kırgızistan aynı zamanda rekabet gücünü, hukuk kurallarını, mülkiyet haklarını, bölgesel ticari serbestleşmeyi ve ekonomik işbirliğini geliştirme yolunda daha fazla çaba harcamalıdır. Cumhurbaşkanı Akayev'in, on yıllık süre içerisindeki bağımsız kalkınmayı değerlendirirken söylediği gibi; "bağımsızlığımızı ilan etmemize ve serbest piyasa ekonomisini kabul ettiğimizi açıklamamıza rağmen, Sovyet düşünce tarzının bazı olumsuz özelliklerini ve yolsuzluk olayını hâlâ sürdürmekteyiz... Önümüzde yerine getirmemiz gereken çok zor görevler mevcuttur." [22]

Kısa Bir Olay dizim

1985 Kırgızistan'ın uzun süre iktidarda kalan lideri Turdakun Usubaliev görevinden alındı.

1986 Kazakistan'ın uzun süre iktidarda kalan lideri Dinmuhamed Kunayev görevinden alındı ve yerine Genaddii Kolbin getirildi.

1986 Alma-Ata'da öğrenciler izinsiz miting ve gösteri düzenledi.

1989 (Ağustos) Kırgızistan'ın Dil Hakkında Kanun Tasarısı büyük gazetelerde yayımlandı ve ateşli tartışmalara yol açtı.

1989 (Eylül) Jogorku Keneş Dil Kanunu'nu kabul etti ve Kırgızistan'ın resmi dilini Kırgızca olarak ilan etti.

1990 (Haziran) Kırgızistan'ın Oş bölgesinde etnik gruplar arasında çatışmalar çıktı.

1990 (Haziran) Orta Asya cumhuriyetlerinin devlet başkanları Bişkek'te (o zamanki adıyla Frunze'de) toplandılar ve Orta Asya Birliği'nin kurulmasına karar verdiler.

1990 Jogorku Keneş Dr. Askar Akayev'i Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçti.

1991 (Ağustos) Jogorku Keneş Kırgızistan'ın siyasi

bağımsızlığını ilan etti.

1991 (Ekim) Dr. Askar Akayev, halkın oyları sonucu Kırgızistan cumhurbaşkanı seçildi.

1991 (Aralık) SSCB'nin kurucu devletleri olan Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna Sovyetler Birliği'nin dağıldığını açıklayan bir antlaşma imzaladı.

1991 (Aralık) Kırgızistan BDT'ye katıldı.

1992 (Şubat) Kırgızistan, ECO'ya (Ekonomik İşbirliği Örgütü) katıldı.

1992 (Nisan) Süleyman Demirel, Orta Asya cumhuriyetlerini ziyaret etti.

1992 (Mayıs) Kırgızistan, Taşkent'te BDT Güvenlik Antlaşması'nı imzaladı.

1992 (Haziran) Kırgızistan Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret etti.

1993 (Mart) Türki Cumhuriyetler İmla Konferansı, Orta Asya Türki dillerinin Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçmesi çağrısında bulundu.

1993 (Nisan) Kırgızistan, "kalkınmakta olan ülke" statüsüne geçti.

1993 (Mayıs) Jogorku Keneş yeni Kırgızistan anayasasını kabul etti.

1993 (Mayıs) Kırgızistan, yeni para birimi Som'u tedavüle koydu.

1995 (Aralık) Dr. Askar Akayev, cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı.

2000 Kırgızistan'da Parlamento seçimleri yapıldı.

2000 (Ekim) Dr. Askar Akayev, üçüncü kez cumhurbaşkanlığı görevine seçildi.

Dr. Rafis ABAZOV,
La Trobe Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü / Avustralya.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 19 Sayfa: 507-517.

Kaynaklar:

- ◆ Abazov, R., "Policy of Economic Transition in Kyrgyzstan", Central Asian Survey, Cilt. 18, no. 2, 1999. S. 197-223.
- ◆ Abazov, R., "Kyrgyzstani Nationalism", Encyclopaedia of Nationalism: Leaders, Movements and Concepts. Volume Two. San Francisco, Academic Press, 2001, S. 279-280.
- ◆ Akayev, A., 21 Kylymda Kyrgyzstan'da Sotsialdyk Cheirenu Enekturuu Modeli. Bişkek, Uchkun, 1998.
- ◆ Akayev, A., O Strategii Socialno-ekonomicheskogo razvitia Kyrgyzskoi Respubliki. Bişkek, Kırgızistan, 1993.
- ◆ Akayev, A., Diplomacy of the Silk Road, (Official document), Bişkek, Ministry of Foreign Affairs, 1998.
- ◆ Allworth, Edward, Central Asia: 130 Years of Russian Dominance. A Historical Overview. London, Duke University Press, 1994.
- ◆ Adshead S., Central Asia in World History, London, Macmillan, 1993.
- ◆ Andersen, John, International Politics of Central Asia. Manchester, Manchester University Press, 1997.
- ◆ Beatrice F. Manz (ed.), Central Asia in Historical Perspective. Boulder, Westview Press, 1993.
- ◆ Doronbekova R., V. Mokrynin and V. Ploskikh, Kyrgyzdyn zhana Kyrgyzstandyn tarykhy: sovettik doorgo cheiinki mezigil. Bişkek, İlim, 1993.
- ◆ Kyrgyzstan: Country Report. London, The Economist Intelligence Unit. (various years).
- ◆ Elebaeva, A., Razvitiye Mezhnatsionalnykh Otnoshenii v Novykh Nezavisimyykh Gosudarstvakh Tsentralnoi Azii. Bişkek, İlim, 1995.

- ◆ Freedom House, Nations in Transit, 1999-2000, Civil Society, Democracy and Market. Washington, DC, Freedom House, 2001.
- ◆ Gleason, Gr., The Central Asian States: Discovering Independence. Boulder, CO: Westview Press, 1997.
- ◆ Huskey, Eugene, "The Rise of Contested Politics in Central Asia: Elections in Kyrgyzstan, 1989-1990", Europe-Asia Studies. Cilt. 47, No. 5, 1995. S. 813-834.
- ◆ Kyrgyz Republic: IMF Economic Reviews. Washington DC, International Monetary Fund, 1993.
- ◆ Kyrgyz Republic. Recent Economic Development. Washington DC, IMF, 1998.
- ◆ Kyrgyz Republic. Washington DC, IMF, 1993.
- ◆ Khazanov, A., After the USSR: Ethnicity, nationalism and Politics in the Commonwealth of Independent States. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1996.
- ◆ Koichuyev, T. and A. Brudnyi, Independent Kyrgyzstan: The Third way. Bişkek, İlim, 1993.
- ◆ Kyrgyz Republic Foreign Investment Agency, Kyrgyz Republic: Information for prospective Investors. Bişkek, Mayıs, 1998.
- ◆ Kyrgyz Respublikasynyn Konstitutsiasy. Bişkek, Uchkun, 1996.
- ◆ Olcott, M. (ed.), The Soviet Multinational State: Readings and Documents. Armonk, New York, M. E. Sharpe, 1990.
- ◆ Olcott, M., Central Asia's New States: Independence, Foreign Policy, and Regional Security. Washington DC, USIPP, 1996.
- ◆ Pomfret, R., The Economies of Central Asia. Princeton, Princeton University Press, 1995.
- ◆ Rumer, Boris (ed.), Central Asia in Transition: Dilemmas of Political and Economic Development. New York, M. E. Sharpe, 1996.
- ◆ Tishkov, V., Ethnicity, Nationalism and Conflicts in and After the Soviet Union: The Mind Aflame.
- ◆ Kyrgyz Republic. National Human Development Report. Bişkek, UNDP, 1997.
- ◆ Human Development under Transition: Eurppe and CIS. UNDP, (various years).
- ◆ World Bank, Kyrgyzstan: The Transition to a Market Economy. Washington DC., World Bank, 1993.

Dipnotlar :

- [1] İzvestia, 10 Ekim 1991.
- [2] Gleason, Gr., The Central Asian States: Discovering Independence. Boulder, CO: Westview Press, 1997, s. 94.
- [3] Huskey, Eugene, "The Rise of Contested Politics in Central Asia: Elections in Kyrgyzstan, 1989-1990", Europe-Asia Studies. Vol. 47, No. 5, 1995. s. 821.
- [4] Kyrgyz Respublikasynyn Konstitutsiasy, 1996: 19-41.
- [5] Slovo Kyrgyzstana, 7 Aralık 1994.
- [6] Slovo Kyrgyzstana, 14-15 Aralık 1995.
- [7] Freedom House, Nations in Transit, 1999-2000, Civil Society, Democracy and Market, Washington, DC, p. 19.
- [8] Akayev, A., O Strategii socialno-ekonomicheskogo razvitia Kyrgyzskoi Respubliki. Bişkek, Kırgızistan, 1993.
- [9] Pomfret, R., The Economies of Central Asia. Princeton, Princeton University Press, 1995, p. 109-115.
- [10] Kyrgyz Republic: IMF Economic Reviews. Washington DC, International Monetary Fund, 1993, s. 6-11.
- [11] A.g.r., s. 2.
- [12] Kyrgyz Republic Foreign Investment Agency, Kyrgyz Republic: Information for prospective Investors. Bişkek, FIA, Mayıs, 1998, s. 12-14.
- [13] Abazov, R., "Policy of Economic Transition in Kyrgyzstan", Central Asian Survey, Vol. 18, no. 2, 1999, s. 204-209.
- [14] Kyrgyz Republic. National Human Development Report. Bişkek, UNDP, 1997, s. 65-67.
- [15] Kyrgyzstan: Country Report. London, The Economist Intelligence Unit, January 2001, s. 18.
- [16] Koichuyev, T. and A. Brudnyi, Independent Kyrgyzstan: The Third Way. Bişkek, İlim, 1993, s. 8-37.
- [17] Kyrgyz Republic. National Human Development Report. Bişkek, UNDP, 1997, s. 44-47.
- [18] Akayev, A., Diplomacy of the Silk Road, (Official document), Bişkek, Ministry of Foreign Affairs, 1998, s. 11.
- [19] Olcott, M., Central Asia's New States: Independence,

Foreign Policy, and Regional Security. Washington DC, USIPP, 1996, s. 43-47.

[20] Andersen, John, International Politics of Central Asia. Manchester, Manchester University Press, 1997, s. 193.

[21] Abazov, R., "Policy of Economic Transition in Kyrgyzstan", Central Asian Survey, Vol. 18, no. 2, 1999, s. 216-217.

[22] Slovo Kyrgyzstana, 12 Aralık 2000. Publisistika